

Charakter prawny zasady legalizmu w międzynarodowym prawie karnym

Przejdź do produktu na ksiegarnia.beck.pl

Wstęp

1. Uzasadnienie podjęcia badań na temat zasady legalizmu

Właściwe XX oraz XXI w. przemiany społeczne, polityczne czy ekonomiczne – i towarzysząca im postępująca myśl prawnicza – choć immanentnie sprzężone z rozwojem cywilizacyjnym, na kartach historii nie zawsze zapisywały się złotymi głoškami. Na tle wydarzeń historii współczesnej, takich jak m.in. holocaust (1939–1945), zbrodnie wojenne i ludobójstwo, popełniane na terenie byłej Jugosławii w trakcie toczących się konfliktów po 1991 r., ludobójstwo w Rwandzie (1994 r.), wojna domowa w Sierra Leone (1991–2002) czy konflikt w Darfurze (2003–2020), zapewnienie legalnej formy reakcji na działania społecznie oceniane jednoznacznie negatywnie jawi się jako konieczność, ale przede wszystkim jako normatywny obowiązek, ciążyący tak na państwach, jak i na społeczności międzynarodowej.

Realizacja idei sprawiedliwości oraz konieczność wymierzania określonej dolegliwości sprawcom czynów naruszających podstawowe wartości wymuszają bezwzględny i jednoznaczny sprzeciw wobec wskazanych wydarzeń. Sprawiedliwość, jako jedna z zasad międzynarodowego porządku prawnego, wymaga nie tylko symbolicznego potępienia, lecz również realnego i proporcjonalnego wymierzenia dolegliwości sprawcom czynów naruszających podstawowe wartości chronione przez prawo międzynarodowe. Sprzeciw wobec takich aktów powinien być rozumiany jako immanentny element porządku normatywnego, stanowiący warunek skutecznego urzeczywistnienia zasad odpowiedzialności jednostek w prawie międzynarodowym. Stanowi tym samym fundament dla formułowania podstaw prawnych w zakresie możliwości prowadzenia dochodzeń w sprawie popełnianych zbrodni, ale – co ważniejsze – ścigania i wymierzenia stosownej kary osobom za nie odpowiedzialnym. Fakt, że prawodawstwo krajowe i właściwy mu wymiar sprawiedliwości nie są w stanie – ze względu na swój charakter – osiągnąć tego celu, ewokuje pytanie o to, czy i na jakich zasadach społeczność międzynarodowa może egzekwować sprawiedliwość. Sprawiedliwość postrzegana jako wartość, w której ochronie konieczne są skuteczne działania, przekraczające granice poszczególnych państw. Nadrzednym celem działań społeczności międzynarodowej jest bowiem dążenie do zapewnienia pokoju i bezpieczeństwa.

Poza granice ludzkiej akceptacji wykraczają działania mające w szczególności na celu atak skierowany przeciwko ludności cywilnej podczas konfliktów zbrojnych bądź zmierzające do anihilacji określonych grup etnicznych lub religijnych. Kategorie potępienia takich zjawisk znajduje swoje bezpośrednie uzasadnienie na gruncie norm moralnych, etycznych, a nawet i religijnych. Społeczność międzynarodowa, dążąc do zapewnienia bezpieczeństwa i pokoju na świecie, ujmuje więc w ramach prawa

międzynarodowego te wartości, które uznaje za nadrzędne i szczególnie chronione. Prawo międzynarodowe musi osadzać się na powszechnie akceptowalnych, uniwersalnych wartościach, których znaczenie powoduje, że wyłączna ich ochrona na poziomie krajowym może nie być wystarczająca. Stąd w interesie społeczności międzynarodowej leży zagwarantowanie przedmiotowej ochrony na poziomie międzynarodowym.

Pociągnięcie jednostki do odpowiedzialności za wyrządzone zło wymaga wskazania odpowiedzialnej podstawy prawnej, a więc obowiązującej w momencie popełnienia czynu normy zakazującej określonego zachowania. W tym zakresie szczególną rolę odgrywa zasada legalizmu, której prawny charakter kierunkuje działania społeczności międzynarodowej dążącej do pociągnięcia do odpowiedzialności sprawców naruszeń najbardziej fundamentalnych norm prawa międzynarodowego.

Ustalenie charakteru prawnego zasady legalizmu w ujęciu międzynarodowego prawa karnego wiąże się ze swoistą i ciągłą polaryzacją pomiędzy oczekiwaniami wspólnoty międzynarodowej, która jest czymś więcej aniżeli grupą współpracujących ze sobą państw¹, a samostanowieniem państwa, wynikającym z jego niezależności. Brak wewnętrznej struktury międzynarodowego prawa karnego, z jednej strony opierającego się na prawie zwyczajowym, z drugiej zaś na statutach międzynarodowych trybunałów karnych, przy uwzględnieniu szczególnej pozycji Rzymskiego Statutu Międzynarodowego Trybunału Karnego, sporządzonego w Rzymie 17.7.1998 r.², powoduje trudność w ustaleniu pełnej treści zasady legalizmu, przekładającej się na jej ostateczny charakter. Jednak pewne jest, że to właśnie zasada legalizmu stanowi fundament dla ustalenia normatywnych podstaw odpowiedzialności karnej, gwarantując z jednej strony, że osoba naruszająca normy prawa międzynarodowego poniesie odpowiedzialność za swoje czyny, a z drugiej strony zapewniając granice działania społeczności międzynarodowej dążącej do zagwarantowania bezpieczeństwa i pokoju na świecie.

Powyższe rozważania na temat doniosłości zasady legalizmu na tle wydarzeń warunkowanych historycznie nie są jedynym powodem podjęcia analizy tego zagadnienia. Warto podkreślić, że zasada legalizmu w ujęciu prawnomiędzynarodowym – pomimo swojej doniosłości – nie doczekała się w polskiej literaturze dogłębnego i kompleksowego badania³, w szczególności z uwzględnieniem zasad składających się na prawo mię-

¹ Zob. *J. Zajadło*, Filozofia prawa międzynarodowego?, PiP 2007, Nr 2, s. 16–29.

² Dz.U. z 2003 r. Nr 78, poz. 708, dalej: Statut Rzymski lub Statut MTK.

³ W literaturze polskiej fragmentaryczne opracowania dotyczące zasady legalizmu w prawie międzynarodowym autorstwa: *S. Glasera*, Nullum Crimen Sine Lege, *Journal of Comparative Legislation and International Law* 1942, Vol. 24, No. 1; *P. Hofmańskiego*, w: *L. Garlicki* (red.), *Konwencja o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności*, t. I, Komentarz do artykułów 1–18, Warszawa 2010, art. 7; *B. Krzana*, Obowiązki zasady nulla poena sine lege z perspektywy międzynarodowych trybunałów karnych, w: *E. Ciała-Wacinkiewicz* (red.), *Prawo międzynarodowe: idee a rzeczywistość*, Warszawa 2019; czy *M. Balcerzaka*, Zasada nullum crimen sine lege w kontekście ścigania zbrodni wojennych i zbrodni przeciwko ludzkości na tle orzecznictwa Europejskiego Trybunału Praw Człowieka, w: *T. Jasudowicz, M. Balcerzak, J. Kapelańska-Pręgowska* (red.), *Współczesne problemy praw człowieka i międzynarodowego prawa humanitarnego*, Toruń 2009.

dzynarodowe i jego działy. Dostrzegając znaczenie ujęcia zasady legalizmu, także w perspektywie dynamicznie zmieniającej się rzeczywistości, w szczególności przez pryzmat rozwoju nauki i techniki, stwarzającej coraz to nowsze zagrożenia dla pokoju i bezpieczeństwa na świecie, niezbędne wydaje się podjęcie badań nad ustaleniem charakteru zasady legalizmu. W dobie współczesnych wyzwań cywilizacyjnych, w których naruszenie praw jednostek może przybrać skalę masową bez konieczności stosowania środków konwencjonalnych, próba ustalenia podstaw odpowiedzialności karnej jednostki na gruncie prawa międzynarodowego wydaje się szczególnie doniosła.

Uczynienie z zasady legalizmu głównego trzonu prowadzonych w niniejszej monografii analiz znalazło odzwierciedlenie w zaproponowanym tytule. Wynika z niego nie tylko precyzyjne wskazanie przedmiotu badań, ale nade wszystko, że ich zakresem objęto międzynarodowe prawo karne, ujmowane jako dział prawa międzynarodowego, na który składają się wyspecjalizowane normy prawne, regulujące m.in. kwestie odpowiedzialności prawnomiędzynarodowej za zbrodnie międzynarodowe oraz zasady międzynarodowej jurysdykcji karnej. Z tego względu międzynarodowe prawo karne będzie stanowiło zasadniczy obszar prowadzonych badań.

Na tle powyższego sformułować należy dwa założenia. Pierwsze z nich odnosi się do krajowych porządków prawnych. Nie sposób bowiem abstrahować od ich regulacji, jeśli wziąć pod uwagę fakt, że zasada legalizmu im także jest właściwa. Po drugie, w rozważaniach zmierzających do określenia charakteru prawnego zasady legalizmu uwzględnić trzeba kontekst prawnoczwowieczy. Prawnoczwowiecze uwarunkowania zasady legalizmu pozwalają na uwzględnienie specyficznego charakteru prawa międzynarodowego, w którym zasada legalizmu występuje nie tylko jako zasada odpowiedzialności karnej jednostki za popełnione zbrodnie międzynarodowe, ale także jako narzędzie służące ochronie praw człowieka, gwarantowane zarówno w uniwersalnym systemie, jak i w regionalnych systemach ochrony praw człowieka. Zauważona zbieżność występowania zasady legalizmu w różnych działach prawa międzynarodowego odnosi się nie tylko do międzynarodowego prawa karnego i międzynarodowego prawa praw człowieka, ale dotyczy także kolejnego działu, jakim jest międzynarodowe prawo humanitarne. Z perspektywy międzynarodowego prawa humanitarnego zasada legalizmu odgrywa doniosłą rolę w zapewnianiu odpowiedzialności za najpoważniejsze naruszenia norm chroniących ofiary konfliktów zbrojnych. Choć samo prawo humanitarne, jako

Literatura zagraniczna doczekała się obszernych opracowań zasady legalizmu w międzynarodowym prawie karnym takich autorów jak: *A. Cassese, P. Gaeta*, *Cassese's International Criminal Law*, Oxford 2013; *K.S. Gallant*, *The Principle of Legality in International and Comparative Criminal Law*, Cambridge 2008; *D. Scalia*, *Du principe de légalité des peines en droit international penal*, Bruxelles 2011; *B. Chen*, *The Principle of Legality: Issues of Rationale and Application*, *Monash University Law Review* 2015, Vol. 41, No. 2; *D. Meagher*, *The Principle of Legality as Clear Statement Rule: Significance and Problems*, *Sydney Law Review* 2014, Vol. 36, No. 3. Wskazane opracowania analizują zasadę legalizmu w międzynarodowym prawie karnym w sposób pogłębiony, jednak warto podkreślić, iż niniejsza monografia ujmuje tę zasadę z innej perspektywy, osadzonej w strukturze źródeł prawa i aksjologii prawa międzynarodowego.

zespół norm mających zastosowanie w czasie trwania konfliktu zbrojnego, nie konstruuje typów czynów zabronionych *per se*, to jednak stanowi podstawę materialnoprawną dla odpowiedzialności jednostek za zbrodnie wojenne, definiowane i penalizowane w ramach międzynarodowego prawa karnego. Łączne postrzeganie tytułowej zasady przyczyni się do wypracowania jej modelowego ujęcia. Jednym z zadań międzynarodowego prawa karnego jest bowiem ochrona prawna jednostki, co zbieżne jest z celem międzynarodowego prawa praw człowieka. Ponadto oba działy prawa międzynarodowego wpływają na kształtowanie zasad odpowiedzialności karnej jednostki, dlatego niezbędne jest uwzględnienie koncepcji wypracowanych na ich gruncie. Warto jednak podkreślić, że rozważania na temat ujęcia zasady legalizmu w innych systemach niż międzynarodowe prawo karne będą miały wyłącznie charakter subsydiarny.

2. Cel, problemy badawcze oraz hipotezy badawcze

Mając na względzie powyższe, celem niniejszej monografii uczyniono określenie charakteru prawnego zasady legalizmu na gruncie międzynarodowego prawa karnego oraz postulatywne zaproponowanie modelowego jej ujęcia. Osiągnięcie tego dość wymagającego intelektualnie celu wymusza rozstrzygnięcie fundamentalnego – z perspektywy obranego przedmiotu analiz – problemu badawczego. Wiąże się on z koniecznością ustalenia, czy, a jeśli tak, to na ile, swoistość międzynarodowego prawa karnego, a także uwarunkowania krajowych porządków prawnych w sposobie ujmowania zasady legalizmu znajdują przełożenie na jej niejednorodny charakter, zważywszy na normatywne zakotwiczenie (tak na gruncie tego działu systemu prawa międzynarodowego, jak i prawa krajowego) przedmiotowej zasady. Innymi słowy, czy budując modelowe ujęcie zasady legalizmu, zasadne jest ograniczenie się jedynie do jednego ze wskazanych porządków prawnych, a jeśli nie – to w jaki sposób zbudować ów model, by precyzyjnie zakodować w nim kompleksowe ujęcie istoty zasady legalizmu.

Osadzenie podjętych badań we właściwym normatywnym kontekście oraz zapewnienie możliwości prowadzenia kompleksowych rozważań nad istotą, charakterem i funkcją zasady legalizmu wymagają przyjęcia następujących założeń badawczych.

Po pierwsze, podjęcie badań nad ustaleniem normatywnego charakteru zasady legalizmu wymaga oparcia się na założeniach poznańsko-szczecińskiej szkoły teorii prawa⁴, zakładającej zbudowanie systemowej wizji rzeczywistości w oparciu o spójną siatkę pojęciową.

Po drugie, w niniejszej monografii zasada legalizmu umiejscowiona jest na gruncie międzynarodowego prawa karnego, stanowiącego wyspecjalizowany dział systemu prawa międzynarodowego.

⁴ O założeniach poznańsko-szczecińskiej szkoły prawa zob. szerzej S. Czepita, S. Wronkowska, M. Zieliński, Założenia szkoły poznańsko-szczecińskiej w teorii prawa, PiP 2013, Nr 2, s. 3–16.

Po trzecie, określenie normatywnego tła prowadzonych rozważań implikuje uznanie, że już leksykalne znaczenie zasady legalizmu umiejscawia ją w katalogu zasad prawa, ułatwiając określenie sposobu rozumienia pojęcia zasady legalizmu.

Po czwarte, przyjąć należy, że znaczenie zasady legalizmu warunkowane jest specyfiką (swoistością) międzynarodowego prawa karnego i jego katalogiem źródeł, ze szczególnym uwzględnieniem statusu ogólnych zasad prawa, zasad prawa międzynarodowego oraz zasad międzynarodowego prawa karnego. Ich kumulatywna analiza wyznacza podstawy odpowiedzialności karnej jednostki na gruncie międzynarodowego prawa karnego.

Rozwiązanie wskazanego problemu badawczego stanowić będzie nie tylko bodziec do realizacji podstawowego celu opracowania i określenia charakteru prawnego tytułowej zasady, ale – co antycypując, warto zaznaczyć – także element konstrukcyjny jej modelowego ujęcia. Na ile w zasadzie legalizmu – niczym w pryzmacie – skupią się uwarunkowania prawnomiędzynarodowe, na ile zaś te determinowane porządkami prawnymi poszczególnych państw, ma istotne znaczenie z perspektywy wyznaczenia sposobu jej rozumienia. Czy prawo międzynarodowe, w tym międzynarodowe prawo karne, wypracowało sobie właściwe – swoiste – postrzeganie zasady legalizmu, czy stanowi ono wypadkową także regulacji krajowych?

Realizacja wyznaczonego problemu badawczego wymusza sformułowanie hipotez, których konfirmacja bądź falsyfikacja przybliży realizację zasadniczego celu monografii. Pierwsza z nich wiąże się z osadzeniem zasady legalizmu na gruncie krajowych porządków prawnych i w systemie prawa międzynarodowego, w tym na gruncie międzynarodowego prawa karnego. Na ile zatem będzie to wpływać na określenie charakteru prawnego zasady legalizmu, uwzględniając jej strukturę oraz funkcję? I czy ujęcie zasady legalizmu właściwe Międzynarodowemu Trybunałowi Karnemu jest spójne z ujęciem zasady legalizmu w międzynarodowym prawie karnym *in genere*? I w końcu, czy budując modelowe ujęcie analizowanej zasady da się je zakodować w jednorodnym sposobie jej postrzegania, czy może ze względu na powyższe jedynie dualna perspektywa pozwoli na kompleksową prezentację statusu zasady legalizmu na gruncie międzynarodowego prawa karnego? Jeśli założenie to zostanie konfirmowane, to czy w kontekście krajowych porządków prawnych odgrywa znaczenie odrębność systemu kontynentalnego i *common law*?

Druga hipoteza wiąże się z charakterem prawa międzynarodowego jako takiego – czy, a jeśli tak, to w jaki sposób zasada legalizmu wpływa na systemową spójność prawa międzynarodowego w ogólności i międzynarodowego prawa karnego w szczególności? Przystępując do badań nad charakterem zasady legalizmu, wyrazić można przypuszczenie, że zasada legalizmu stanowi konstrukcyjny fundament międzynarodowego prawa karnego, będący jednocześnie aksjologiczną podstawą systemu prawa międzynarodowego, odpowiadającą za systemową spójność tego porządku prawnego.

Czy nie jest tak – i myśli tej nadano formę trzeciej hipotezy badawczej – że status zasady legalizmu wzmocni nadanie jej statusu *ius cogens*? Myśl ta ma istotne znaczenie, jeśli wziąć pod uwagę, że międzynarodowe prawo karne – jako dział prawa międzyna-

rodowego – pełni doniosłą społeczną funkcję, materializując odpowiedzialność karną jednostek za naruszenia fundamentalnych norm prawa międzynarodowego.

3. Struktura monografii oraz metody badawcze

Nakreślony powyżej cel wyznacza zakres rozważań niniejszej monografii oraz warunkuje jej strukturę. Stopniowe osiągnięcie tak zarysowanego celu badawczego i rozstrzygnięcie problemu badawczego pozwalają wyprowadzić model ujęcia zasady legalizmu właściwy międzynarodowemu prawu karnemu. Szczegółowe rozważania dotyczące nie tylko definicji zasady legalizmu oraz prób określenia jej ujęcia w normach prawa międzynarodowego, lecz także umożliwiające przesądzenie jej charakteru, ustalenie funkcji, jaką pełni, zostały wpisane w cztery rozdziały składające się na strukturę niniejszego opracowania.

Pierwszy rozdział zatytułowany: Pojęcie i istota zasady legalizmu, ma na celu ustalenie definicji pojęcia zasady legalizmu oraz wpisanie tej zasady w kategorie pojęciowe zasad funkcjonujące w prawie międzynarodowym. Wyznaczona siatka pojęciowa pozwoli sprecyzować przedmiot prowadzonych badań oraz ustalić relacje pomiędzy pojęciami. Aby osiągnąć tak zakreślony cel i zachować tym samym spójność terminologiczną, w pierwszej kolejności należy osadzić prowadzone badania w systemie prawa międzynarodowego. Ustalenie definicji międzynarodowego prawa karnego oraz odniesienie jej do innych pojęć pozwoli na zarysowanie tła podejmowanych rozważań. W dalszej kolejności nastąpi zdefiniowanie zasady legalizmu – poprzez ustalenie jej leksykalnego znaczenia oraz określenie treści tego pojęcia. Spośród wielu pojawiających się w doktrynie definicji, ujmujących zasadę legalizmu w sposób zarówno *sensu stricto*, jak i *sensu largo*, wyznaczona zostanie jedna definicja zasady legalizmu. Ustalenie odpowiednio szerokiej definicji zasady legalizmu pozwoli na odpowiednie jej odniesienie do specyficznego charakteru prawa międzynarodowego, a co za tym idzie także międzynarodowego prawa karnego.

W pierwszym rozdziale dokonana zostanie analiza pozwalająca na wpisanie zasady legalizmu w kategorie zasad właściwych międzynarodowemu prawu karnemu. W tym celu niezbędne będzie także zdefiniowanie kategorii pojęciowych tych zasad oraz określenie ich wzajemnej relacji. W związku z tym ustalone zostanie znaczenie zasad ogólnych prawa, zasad prawa międzynarodowego oraz zasad międzynarodowego prawa karnego. Porównana zostanie także wzajemna relacja pomiędzy tymi kategoriami pojęciowymi i ustalone zostanie, czy katalogi tych zasad pokrywają się całkowicie bądź częściowo, bądź wzajemnie się wykluczają. Zdefiniowane w taki sposób kategorie zasad odniesione zostaną także do indywidualnej odpowiedzialności jednostki w poszukiwaniu tych zasad, które decydują o tej odpowiedzialności. Ostatecznie do tych kategorii zasad odniesiona zostanie także zasada legalizmu. Tak poprowadzony wywód pozwoli ustalić, czy zasadę legalizmu będzie można wpisać w kategorie pojęciowe zasad ogólnych prawa, zasad prawa międzynarodowego oraz zasad międzynarodowego prawa karnego.

Rozdział drugi noszący tytuł: Zasada legalizmu a katalog źródeł międzynarodowego prawa karnego, kontynuuje ustalenia poczynione w rozdziale pierwszym. Przypisanie zasadzie legalizmu charakteru zasady ogólnej prawa pozwala na ustalenie, czy posiada ona także źródłowy charakter. Zgodnie z brzmieniem art. 38 ust. 1 Statutu Międzynarodowego Trybunału Sprawiedliwości⁵ zasady ogólne prawa stanowią jedno ze źródeł prawa właściwych przy orzekaniu MTS, przyjętych w literaturze prawnomiędzynarodowej za jedno ze źródeł prawa międzynarodowego⁶. Jednak wykazanie miejsca zasady legalizmu wśród katalogu źródeł międzynarodowego prawa karnego wymaga w pierwszej kolejności ustalenia tego katalogu. Określenie źródeł międzynarodowego prawa karnego jako działu prawa międzynarodowego nastąpi w oparciu o katalog źródeł prawa międzynarodowego z uwzględnieniem jednak specyfiki tego działu prawa. Warto bowiem wskazać, że głównym adresatem norm międzynarodowego prawa karnego są jednostki posiadające szczególny status podmiotów prawa międzynarodowego. Z tego powodu określenie katalogu źródeł międzynarodowego prawa karnego musi nastąpić przy uwzględnieniu specyfiki jego adresatów. W rozdziale drugim omówione zostaną zidentyfikowane źródła prawa międzynarodowego, w tym szczególna uwaga zostanie poświęcona Statutowi Rzymskiemu, nie tylko ze względu na szczególny status, jaki zajmuje w rozwoju międzynarodowego prawa karnego, jako pierwszy stały międzynarodowy trybunał o charakterze karnym, ale także ze względu na wskazanie w Statucie Rzymskim prawa właściwego dla orzekania przez MTK. Wykazane w Statucie Rzymskim kategorie zasad także wymagają analizy, pod kątem możliwości wpisania w nie zasady legalizmu. Wypracowany katalog źródeł międzynarodowego prawa karnego pozwoli na odniesienie zasady legalizmu do każdej ze wskazanych kategorii. Tylko taka kompleksowa i szeroka analiza pozwoli na wykazanie całościowego statusu zasady legalizmu w międzynarodowym prawie karnym, co w dalszej kolejności umożliwi także określenie jej modelu. Analiza ta uzupełniona zostanie o zbadanie ujęcia zasady legalizmu w orzeczeniach międzynarodowych trybunałów karnych, które, jeśli przyjąć analogię do *general international law*⁷, stanowią pomocnicze źródło. Odniesienie do orzeczeń

⁵ Dz.U. z 1947 r. Nr 23, poz. 90, dalej: Statut MTS.

⁶ W. Czaplinski, A. Wyrozumka, Prawo międzynarodowe publiczne. Zagadnienia systemowe, Warszawa 2014, s. 129–131.

⁷ Problematyka ujęcia i zdefiniowania *general international law* jest przedmiotem dyskusji w doktrynie prawa międzynarodowego od wielu lat; zob. G. Tunkin, Is General International Law Customary Law Only?, European Journal of International Law 1993, Vol. 4, No. 4, s. 534–541. Choć niniejsza monografia nie zmierza do prowadzenia pogłębionych analiz pojęcia *general international law*, dla zachowania terminologicznej precyzji należy wskazać, że przez to pojęcie rozumiane są normy prawa międzynarodowego o charakterze powszechnie akceptowalnym, stosowane w ramach społeczności międzynarodowej niezależnie od uczestnictwa poszczególnych podmiotów w konkretnych traktatach. Do kategorii tej zalicza się zarówno podstawowe prawa i obowiązki państw jako członków społeczności międzynarodowej, jak i ujęcie źródeł prawa międzynarodowego; zob. Ch. Tomuschat, General International Law: A New Source of International

międzynarodowych trybunałów karnych pozwoli także na zobrazowanie praktycznego wykorzystania zasady legalizmu jako źródła międzynarodowego prawa karnego.

Trzeci rozdział monografii zatytułowany: Charakter prawny zasady legalizmu w kontekście indywidualnej odpowiedzialności jednostki, stanowi próbę zrekonstruowania charakteru prawnego zasady legalizmu. Przypisanie zasadzie legalizmu statusu zasady ogólnej prawa prowadzi do konstatacji, że wyprowadzona została z krajowych porządków prawnych. Z tej przyczyny jej charakteru poszukiwać należy właśnie w systemach krajowych. Prowadzone rozważania muszą uwzględniać nie tylko systemy prawa oparte na prawie kontynentalnym, ale także systemy oparte na *common law* czy też systemy prawne państw arabskich, bądź państw znajdujących się w Afryce, Azji czy w Ameryce Południowej. W niniejszej monografii zostaną przedstawione różne systemy prawne świata, aby w sposób możliwie jak najpełniejszy zobrazować ujęcie i charakter zasady legalizmu właściwy prawu krajowemu. W taki sposób zostanie wyznaczona podstawa do wykazania charakteru zasady legalizmu w prawie międzynarodowym.

Poszukiwania charakteru zasady legalizmu nie można jednak ograniczać jedynie do międzynarodowego prawa karnego. Rozważania należy rozszerzyć także o kontekst prawnoczułowieczy. Należy przyjąć, że to właśnie w międzynarodowym prawie praw człowieka można odnaleźć bezpośrednie odesłanie do zasady legalizmu. W celu określenia kompletnego jej charakteru konieczne jest przeanalizowanie charakteru zasady legalizmu w międzynarodowym prawie praw człowieka, uwzględniając zarówno uniwersalny system ochrony praw człowieka, jak i regionalne systemy ochrony praw człowieka. Tak szeroko zakreślone tło pozwoli na określenie charakteru zasady legalizmu w międzynarodowym prawie karnym w oparciu o wykazane w rozdziale drugim źródła międzynarodowego prawa karnego.

Ostatni, czwarty rozdział, zatytułowany: Funkcje oraz rola zasady legalizmu w kontekście indywidualnej odpowiedzialności karnej jednostki, pozwoli uzupełnić wypracowany, na podstawie trzech wcześniejszych rozdziałów, model ujęcia zasady legalizmu o cel tej konstrukcji prawnej, pełnione przez nią funkcje oraz odgrywane role. Dla zachowania spójności terminologicznej i treściowej w pierwszej kolejności określone zostaną cele międzynarodowego prawa karnego. Wykazanie celów międzynarodowego prawa karnego pozwoli na precyzyjne określenie funkcji, jakie instytucje tego prawa muszą pełnić, by cel ten osiągnąć. W takim kontekście przeprowadzona analiza pozwoli ustalić, czy zasada legalizmu pełni takie same funkcje w międzynarodowym prawie karnym, jak w systemach prawa krajowego.

W rozdziale tym zostanie poruszona także kwestia roli zasady legalizmu w podsystemie prawa międzynarodowego, jakim jest międzynarodowe prawo karne. Rola ta warunkowana będzie wcześniejszym określeniem charakteru zasady legalizmu. Można bowiem wstępnie przyjąć, że zasada legalizmu jako zasada ogólna prawa będzie miała

Law?, w: R.P. Mazzechi, P. De Sena (eds.), *Global Justice, Human Rights and the Modernization of International Law*, Springer 2018, s. 185–204.

wpływ na spójność systemu, z którego wynika. Zapewnienie spójności systemu rozpatrywać należy jednak nie tylko z perspektywy tworzenia prawa, ale także jego stosowania czy też wykładni.

Tak zarysowany cel monografii oraz wynikająca z niego struktura pociągają za sobą konieczność zastosowania określonych metod badawczych. Z metod właściwych naukom prawnym w pierwszej kolejności wykorzystano metodę formalno-dogmatyczną, opartą na analizie zarówno krajowych, jak i międzynarodowych aktów prawnych w zakresie prowadzonych rozważań. Uzupełniająco zastosowano także metodę prawnoporównawczą, odnoszącą się w szczególności do analizy uregulowań krajowych różnych systemów prawnych państw świata – opartych zarówno na prawie kontynentalnym, jak i *common law*. W celu wykazania ewolucji międzynarodowego prawa karnego i związanych z nim instytucji, w tym także zasady legalizmu, niezbędne było także przeprowadzenie badań w oparciu o metodę historyczną. W monografii wykorzystano metodę analizy i krytyki piśmiennictwa⁸, sprowadzającą się do przeglądu doktryny przede wszystkim prawa międzynarodowego, ale także i prawa karnego. Wykorzystanie tej metody pozwoliło na ustalenie zasadniczego celu podjęcia badań. Definitywną spójność podejmowanego wywodu zapewni wykorzystanie metod badań nad zjawiskami prawnymi w ich aspekcie językowym, a w szczególności metody deskrypcjonistycznej (w celu ustalenia definicji m.in. takich pojęć jak zasada prawa, legalizm, a częściowo także zasada legalizmu) oraz metody rekonstrukcyjnej (w celu zrekonstruowania szerokiego ujęcia zasady legalizmu, właściwego ze względu na specyfikę prawa międzynarodowego, w tym międzynarodowego prawa karnego)⁹.

⁸ J. Apanowicz, *Metodologia ogólna*, Gdynia 2002, s. 72.

⁹ Z. Ziemiński, *Metodologiczne zagadnienia prawoznawstwa*, Warszawa 1974, s. 202–215.

Przejdź do księgarni →

ksiegarnia.beck.pl